fragmentai. Apsidėje taip pat aptiktas tinkuoto mūro gabalas su užrašu cheminiu pieštuku „Myliu savo Tėvynę Lietuvą“. Užrašas galėjęs atsirasti po 1938 m., kai poapsidinė kripta buvo atkasta.

Archeologinių tyrimų metu atidengti Dubingių bažnyčių pamatai ir perkasa 7 fiksuoti naudojant trimatę erdvinio skenavimo įrangą (Renatas Mažeika, UAB „Terra Modus“).

2008 m. numatoma atlikti Dubingių buvusiųjų bažnyčių pamatų konservavimo, bažnyčių vietos pritaikymo eksponavimui ir Radvilų perlaidojimo kapavietės įrengimo darbus.

The Dubingiai castle site church

In 2007 the excavations continued on the grounds of the former Evangelical Reformed church at the Dubingiai castle site. A 380 m^2 area was excavated. The remains of the foundation of the Reformed church built in the 16th-century (between 1577–1588) and the full foundations (apse, nave, and tower) of the Reformed church built in the 17th-century (about 1620) were found (Figs. 1, 2). The remains of two brick 17th-century crypts were found. Bricks (6.8–7.3x12.9–14 cm; 7.1–7.6x 13.2–13.5 x27.2–28.4 cm; 8.5–9x14.0–15.2x 26–31 cm; 6.5–7.5x14–15x31.2–32.5 cm), floor bricks (26–27x27–28 cm; 19x21 cm), roof tiles, plaster grout, and windowpanes were also found in them. 45 late 15th–17th-century inhumations were found inside and outside the churches. Nails, hinges, buckles (Fig. 3), rings, beads, knives, coins, pottery, and marble fragments (from floor tiles and an epitaph) were found in them.

Alfreda Petrulienė

Senosios Panevėžio bažnyčios vieta

2007 m. grupė panevėžiečių, susibūrusių į visuomeninę bendriją „Senamiestietis“, kartu su šiauliečiu architektu V. Puronu, pritardami jo idėjoms, vykdė savivaldybės finansuotą projektą „Meninis akcentas pirmosios Panevėžio bažnyčios vietai įamžinti“. Šį projektą įgyvendino AB „Panevėžio gatvės“, neturėdama leidimo kasinėti kultūros paminklo teritorijoje, senosiose Panevėžio miesto kapinėse Venslaviškio g. 6 (L964). Vieta akmeniui su užrašu apie pirmąją Panevėžio bažnyčią pasirinkta senųjų kapinių teritorijoje. Jų teritorijos tvarkymo darbai buvo pradėti birželio mėnesį. Paminklinės teritorijos ŠV kampe prie Venslaviškio gatvės rekonstruotas ir į kapinių pusę išplatintas šaligatvis, aikštelėje, skirtoje užrašui, nulygintas ir iki 40 cm gylio nukastas žemės paviršius, kurį užpylus smėliu pradėtas kloti lauko akmenų grindinys. Paminklo V dalyje, kapinių teritorijoje, užkastos ir išlygintos buvusios betonuotos vaikų žaidimams skirtos 3 smėlio duobės (3x3 m dydžio). Ruošiamos aikštelės pakraštyje, 3,5 m atstumu nuo Venslaviškio gatvės, iškasus iki 1 m gylio duobę naujojo statinio pamatams, atsidengė stambūs akmenys. Todėl darbai buvo laikinai sustabdyti ir 20 m^2 plote pradėti archeologiniai tyrinėjimai.

Seniausia rašytinė žinia apie Panevėžį yra 1503 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio (1492–1506) donacijos raštas Ramygalos klebonui. Jame minima vieta, kurioje leista statyti „naują koplyčią arba bažnyčią“ (O. Maksimaitienė, Pirmosios žinios apie Panevėžio

miestą, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija*, V., 1961, t. 2 p. 121–131). Pirmoji katalikų bažnytėlė buvo pastatyta 1503 m. Bažnyčios pastatas buvo kuklus: nedidelis, vienerių durų ir 6 langų su bokšteliu, kuriame buvo 3 varpai. Įsigalėjusi nuomonė, kad dovanotoje teritorijoje pirmiausia buvusi pastatyta bažnyčia, o aplink ją plėtėsi kapinės, nėra visai tiksli. Karaliaus donacijos rašte minima koplyčia. Ji galėjo stovėti prie kapinių ar kapinėse, kuriose savo mirusiuosius vietiniai gyventojai laidojo iki bažnyčios pastatymo, dar XV a. 1509 m. Panevėžio senamiesčio bažnyčią vizitavęs dekanas liepė aptverti šventorių ir kapines, nes pastebėjęs nedidelį bažnyčios lankomumą, bet dažną triukšmavimą ir muštynes karčiamoje bei turguje (R. Ragauskienė, Panevėžys XVI–XVIII a., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, Panevėžys, 2003, p. 77).

Panevėžio senamiesčio bažnytinėje valdoje, netoli bažnyčios ir kapinių, kitoje kelio pusėje, kelių sankryžoje į Vabalninką, Plukius ir Venslaiškius, Ramygalos klebonas buvo įkūręs karčiamą, aikštėje veikė turgus. XVI a. Panevėžio senamiestyje susikūrė nedidelis klebonijos dvaras su rūsiu, kuriame buvo įrengta kalinimo vieta. Klebonijos sodyba buvo pastatyta į P nuo bažnyčios, ant Nevėžio kranto, netoli kapinių.

Dėl menko gyventojų skaičiaus senasis Panevėžys mažai pasikeitė ir XVIII a., toks pat liko ir jo planas: į nedidelę aikštę suėjo 3 gatvės, tik palei vieną jų, einančią Nevėžio pakrante, buvo išsidėsčiusios beveik visos sodybos. Ši gatvė buvo vadinama Didžiąja, o nuo centrinės aikštės dalijama į dvi dalis ir užsibaigė keliais, vedančiais į Plukius ir Venslaviškius. O trečioji gatvė link Vabalninko neturėjo pavadinimo ir paprastai pažymėta, kaip „gatvė iš turgaus“.

Kaip nurodoma literatūroje, 1780 m. sudegė ir toji begriūvanti antroji Panevėžio senamiesčio bažnyčia, kuri buvo pastatyta 1636 m. pirmosios medinės bažnyčios vietoje. Klebonui M. Tiškevičiui atrodė netikslinga atstatinėti ar restauruoti senąją, daugiau kaip prieš šimtmetį statytąją. Buvo pasirinkta nauja vieta, gerokai toliau nuo Senojo Panevėžio, arčiau Naujojo Panevėžio, dešinėje Nevėžio pakrantėje, kur ir pradėjo kurtis vadinamasis Mikolajevo miestelis. 1781 m. ten pastatyta trečioji nauja medinė Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia. Prie jos prisiglaudė ir kapinės. Palaipsniui senosios kapinės prie kelio į Venslaviškius (Venslaviškio g. 6) buvo apleistos. Tiesa, senieji panevėžiečiai dar prisimena medinius kryžius, stovėjusius kapinių kalnelyje XX a. pirmoje pusėje. Šią teritoriją vietiniai gyventojai buvo pasidaliję sklypais, turėjo daržus.

Pokario laikotarpiu visi senųjų kapinių akcentai buvo sunaikinti, o 7-ajame dešimtmetyje senųjų kapinių, pirmosios Panevėžio bažnyčios ir klebonijos vietoje buvo pastatytas tipinis dviaukštis pastatas, skirtas vaikų darželiui. Suformuotame kieme, nulyginus kapinių kalnelį, įrengtos žaidimo aikštelės, pasodinta medžių.

1995 m. PKM (vadovė A. Petrulienė) pastato V pusėje, AB „Ortopedijos technika“ dirbtuvėms priklausiusioje teritorijoje, kurioje ketinta įrengti mašinų stovėjimo aikštelę, 55 m^2 plote atliko archeologinius tyrinėjimus. Kasinėjimų metu buvo užfiksuota ir ištirta per 20 griautinių mirusiųjų kapų, kurių didžioji dalis jau buvo suardyti statant pastatus, tiesiant komunikacijas. Mirusieji pirmosiose Panevėžio senamiesčio kapinėse laidoti daugiausia galvomis į V, aukštielninki (išskyrus vieną), mediniuose karstuose, sukaltuose geležinėmis kaltinėmis vinimis. Mirusieji daugiausia lai-

doti be įkapių. Tarp aptiktų radinių pažymėtini stiklo karoliai, geležinė diržo sagtis. Šie mirusieji XVIII a. buvo palaidoti kapinių PR dalyje, apie 60 m į P nuo Venslaviškio gatvės (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 219).

Senojo Panevėžio pirmosios bažnyčios, klebonijos vieta ir kapinių teritorija, nors ir apnaikinta (buvusiame vaikų darželio pastate įsikūrusi lavoninė, laidojimo paslaugų įstaiga „Veliona", privažiavimo keliai asfaltuoti) yra įtraukta į NKVR.

2007 m. archeologinių tyrinėjimų metu buvo ištirta 21 m^2 bendro ploto perkasa paminklinės teritorijos ŠV kampe prie Venslaviškio gatvės ir lauko keliuko, vedančio link Nevėžio. Perkasa buvo orientuota taip, kad jos viduryje atsidurtų jau atkasta duobė, skirta akmeninio užrašo pamatui, 20 m atstumu į Š nuo mūrinio pastato kampo, per 6 m nuo keliuko, vedančio iš Venslaviškio g. link Nevėžio pakrantėje esančių sodybų. Perkasoje viršutinis žemės gruntas su visa velėna jau buvo nukastas minėtų aikštelės tvarkymo darbų metu iki 30–40 cm gylio. Gilinant perkasą palaipsniui perkastose, sustumdytose žemėse su statybvietės atliekomis buvo renkamos mirusiųjų griaučių liekanos iš suardytų kapų. 50–60 cm gylyje perkasos viduryje užfiksuoti statybinių atliekų duobės kontūrai. Baigus vaikų darželio pastato statybą (7 dešimtmetyje), tvarkant aplinką kapinyno teritorijoje buvo iškasta iki 2 m gylio, per 5 m skersmens duobė ir joje užkasos statybinės atliekos, akmenys. Tarp jų rastas vienas didžiulis, 1,18 m skersmens, trikampiu nugludintu lyg stalas vienu šonu akmuo. Šis akmuo pavadintas Aukuru. Remiantis pasakojimais ir istoriniais šaltiniais, manoma, kad šis akmuo stovėjo senojoje medinėje kapinių koplyčioje dar XV a. pabaigoje ir buvo kaip altorius – stalas (*mensa*) nereguliarių apeigų, laidotuvių metu. Vėliau, matyt, šis akmuo buvo padėtas arčiau pastatytų bažnytėlių. Tai labai svarbus Panevėžio miesto istorijos liudininkas. Šis ir kiti atkasti akmenys po kasinėjimų iškelti į aikštelę prie užrašo ir pastatyti senųjų kapinių teritorijoje.

2007 m. kasinėjimų senosiose Panevėžio kapinėse metu atidengti ir ištirti 4 griautiniai palaidojimai. Mirusiųjų kapai apardyti, nukentėję lyginant žemės paviršių, rekonstruojant šaligatvį, ypač iškasus tą minėtą statybinių atliekų duobę. Perkastose žemėse surinkta griaučių liekanų iš suardytų kapų, rasta šovinio tūtelė. Mirusieji laidoti lentiniuose karstuose, ant nugaros, dauguma galvomis į V pusę (išskyrus griautinį kapą 1, kur mirusiojo galva nukreipta į ŠR). Dviejuose mirusiųjų kapuose po kaukolėmis, o kape 3 ir prie alkūnės iš kairės pusės rasta monetų, suvyniotų į marškonį ir pusmarškonį audinį. Griautiniame kape 3 rastos devynios sidabrinės monetos, viena iš jų sutrupėjusi, likęs tik fragmentas. Gerai išsilaikę Žygimanto Senojo (1506–1548) sidabriniai grašiai, kaldinti 1514 ir 1519 m. bei pusgrašiai, Zigmanto Vazos (1587–1632) valdymo laikotarpio pusgrašis, keli Rygos kalyklos šilingai. Iš griautiniame kape 1 rastų 18 monetų daugumą sudaro XVII a. Rygos kalyklos biloniniai šilingai.

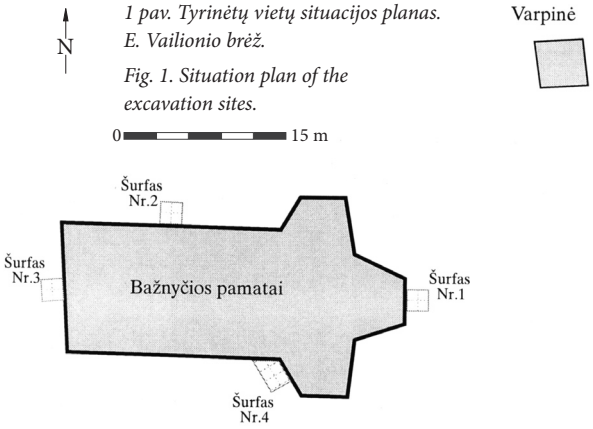
Tolesni šios vietos archeologiniai tyrinėjimai, bent jau kapinių teritorijoje, yra būtini. Jie patikslintų kapinių teritoriją, ypač jų V pakraštį, kur jau prasideda senųjų sodybų vietose naujos statybos (apsauginėje zonoje), laidojimo laikotarpį, laidosenos ypatumus, stovėjusios koplyčios vietą.

The site of the old Panevėžys church

The 500 year anniversary of the construction of the first Catholic church in Panevėžys was celebrated in 2007. To this end, a square on the grounds of the old city cemetery (Venslaviškio St. 6) was put in order in preparation of erecting a stone with an inscription giving the church's location. In digging a foundation pit, large stones were discovered.

An excavation was conducted in a 21 m^2 area at a distance of 2.7 m from Venslaviškio street, where land management work had already begun. During the excavation, 1 trench was excavated, in the centre of which a construction waste pit with large stones that had been dug up was discovered. Among them was found 1 large, 1.18 m diameter stone with a surface polished like a table. It is thought that it was used in an old wooden chapel as an altar top *(mensa)* in the late 15th century.

During the excavation 4 partially destroyed inhumations with grave goods were excavated. In 2 burials 26 silver and copper 16th–17th-century Lithuanian, Polish, Prussian, and Rīga mint coins were found.

1 pav. Tyrinėtų vietų situacijos planas. E. Vailionio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavation sites.

Evaldas Vailionis, Eugenijus Butėnas

Dubingių miestelio Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios vieta

2007 m. Dubingiuose (Molėtų r.) vietos parapijos užsakymu atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai buvusios Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios vietoje. Pati bažnyčia sudegė 1954 m., ją dabar planuojama atstatyti. Tyrimais siekta nustatyti išlikusių akmeninių pamatų būklę, galimo kultūrinio sluoksnio sudėtį, storį, datavimą, o taip pat išsiaiškinti, ar nėra išlikusių palaidojimų.

Tyrimų metu iškasti 4 šurfai, bendro 16,5 m^2 ploto (1 pav.). Jų metu nustatyta, kad pamatams naudoti lauko akmenys (dalis skaldytų), surišti kalkėmis maišytomis su žvyru arba moliu. Pamatai silpni, blogai išsilaikę, įgilinti 20–52 cm į žemę. Jie nevienalaikiai, remontuoti naudojant cementinį skiedinį.

Kultūrinio sluoksnio pėdsakų nepastebėta, šurfuose fiksuotas molis su pavieniais natūralių kalkių akmenukais. Dvejuose šurfuose aptikti žmonių kaulai. Išskirti į atskirus kapus rastųjų kaulų negalima, nes jie suardyti (kaulai skirtini penkiems asmenims). Tik vienas palaidojimas aptiktas sveikas. Jis orientuotas PR (130°) kryptimi. Apie skeletą fiksuotas supuvusio karsto kontūras. Deja, palaidojimas paėjo po akmeniniais bažnyčios pamatais, todėl praplėsti šurfą nebuvo galimybės, ir palaidojimas iki galo neatidengtas. Aptikti ir surinkti pavieniai žmonių kaulai atiduoti į VU MF antropologiniams tyrimams.

Įkapių neaptikta, todėl datuoti palaidojimus sunku – jie gali būti skirtini XVIII a. pabaigai – XIX a. pradžiai. Galbūt daugiau informacijos pavyks gauti planuojamuose didesnės apimties bažnyčios liekanų tyrimuose.